

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ****LEGAL PRINCIPLES OF PLANNING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES**

Крупій А.І., аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

Чорноус Ю.М., д.ю.н., професор, підполковник поліції,
професор кафедри криміналістики та судової медицини
Національна академія внутрішніх справ

У статті здійснено комплексний аналіз правових основ планування розслідування кримінальних правопорушень. Планування є невід'ємною складовою ефективного розслідування, що дозволяє забезпечити чіткість, послідовність і законність всього процесу. Розглянуто основні поняття та сутність планування розслідування кримінального правопорушення, акцентуючи увагу на його необхідності та важливості. Зазначено, що планування допомагає слідчим підрозділам оптимально використовувати ресурси, визначити пріоритети та уникати помилок, що можуть вплинути на результати розслідування.

Проаналізовано законодавчу базу, що регулює процес планування розслідування кримінального правопорушення. Особлива увага приділена нормативно-правовому забезпеченню, яке визначає порядок і методи розслідування, регулює права та обов'язки слідчих та інших учасників процесу. Висвітлено основні етапи планування розслідування, які включають аналіз інформації та встановлення фактів, формулювання гіпотез, визначення стратегії та планування дій і ресурсів.

Автором охарактеризовано роль слідчого у процесі планування розслідування кримінального правопорушення. Розглянуто процедуру співпраці з іншими підрозділами, що забезпечує ефективність і комплексність розслідування.

Проведено критичний аналіз недоліків і проблем, що виникають у процесі планування розслідування. Серед них виділено недостатність ресурсів, невідповідність законодавчої бази, низьку кваліфікацію персоналу, організаційні проблеми та порушення прав учасників розслідування. Проблеми ресурсного забезпечення, включаючи людські, матеріальні та фінансові, часто призводять до перевантаження слідчих та зниження якості розслідування. Невідповідність законодавчих норм сучасним вимогам також ускладнює процес планування.

У статті запропоновано шляхи подолання виявлених проблем, зокрема покращення ресурсного забезпечення, оновлення законодавчої бази, підвищення кваліфікації персоналу, удосконалення організаційної структури та забезпечення прав і свобод учасників розслідування. Розроблені рекомендації спрямовані на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, забезпечення законності та справедливості у кримінальному правосудді.

Таким чином, дослідження висвітлює важливі аспекти правового регулювання планування розслідування кримінальних правопорушень та пропонує шляхи їх удосконалення для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів.

Ключові слова: нормативно-правовий акт, закон, планування, розслідування, злочин, слідчі дії.

The article provides a comprehensive analysis of the legal principles of planning of criminal investigation. Planning is an important component of an effective investigation, which helps to provide clarity, consistency and legitimacy of the entire process. The author discusses the basic concepts and essence of planning a criminal investigation, focusing on its importance and value. It is noted that planning helps investigative departments to make optimal use of resources, set priorities and avoid mistakes which may affect the results of the investigation.

The author analyzes the legislative base which regulates the process of planning of criminal investigation. Particular attention is focused on the legal framework that determines the procedure and methods of investigation, regulates the rights and obligations of investigators and other parties in the process. The author describes the main stages of investigation planning, which include information analysis and fact-finding, formulation of hypotheses, strategy development and planning of actions and resources.

The author characterizes the role of an investigator in the process of planning an investigation of a criminal offense. The author also examines the procedure of cooperation with other departments which ensures the effectiveness and comprehensiveness of the investigation.

In addition, a critical analysis of the shortcomings and problems arising in the process of planning an investigation is made. They include insufficient resources, poor legal basis, low skills of personnel, organization problems and violation of the rights of parties in the investigation. Resource problems, including human, material and financial, often lead to overloading of investigators and a decrease in the quality of the investigation. The inconsistency of legislative norms with modern requirements also complicates the planning process.

The article suggests ways to overcome the identified problems, including improving resource provision, updating the legislative basis, upgrading skills of employees, improving the organizational structure and ensuring the rights and freedoms of the parties in the investigation. Developed recommendations are focused on improving the efficiency of law enforcement officers, ensuring the rule of law and fairness in criminal justice.

In summary, this research highlights important aspects of legal regulation of planning of criminal investigations and suggests ways to improve them to increase the efficiency of law enforcement departments.

Key words: legal act, law, planning, investigation, crime, investigation actions.

Розслідування кримінальних правопорушень є одним із ключових напрямків діяльності правоохоронних органів, що спрямоване на забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, дотримання прав і свобод громадян [1]. Ефективне розслідування правопорушень вимагає чіткої організації, якою є: визначення основних напрямків роботи, сукупність способів і засобів, координацію діяльності різних підрозділів тощо. Саме цю функцію і відіграє планування.

Планування трактують як мисленнєвий процес працівника правоохоронних підрозділів; метод організації розслідування; модель розкриття правопорушення; план практичних дій; послідовність слідчих дій тощо [2, с. 18]. Ми погоджуємося із вказаними дефініціями, але вважаємо, що комплексне співвідношення кожного елементу органі-

зації розслідування кримінального правопорушення і буде називатись плануванням.

Так чи інакше, розкриття кримінального правопорушення базується на чіткій нормативно-правовій базі. Без передбачених законодавством норм працівники правоохоронних підрозділів не могли б успішно протидіяти, запобігати кримінальним правопорушенням, а тим паче розслідувати їх. Тому планування і є основним елементом правового поля, що впливає на успішність розкриття кримінальних правопорушень та здійснення правосуддя.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасні кримінальні правопорушення є більш «комплексними». Це означає, що вони поєднують у собі різні способи та методи вчинення, серед яких: новітні технології, штучний інтелект, різні бази даних (державних

установ, банків, правоохоронних органів, реєстрів); залучення неповнолітніх, осіб із інтелектуальними психічними (ментальними) порушеннями, іноземців; пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, їх аналогів, прекурсорів, вогнепальної зброї, торгівлею людьми, сексуального насильства тощо. Це, у свою чергу, вимагає від правоохоронних органів швидкої адаптації: пошуку та впровадження нових шляхів планування як найголовнішого етапу успішного провадження та розкриття правопорушення. Такий підхід зумовлений, зокрема, приведенням у відповідність нормативно-правової бази до вже існуючих викликів та змін у сфері досудового розслідування кримінальних правопорушень. Це і є невідомою частиною правових принципів планування.

Мета дослідження полягає у визначенні правових основ та методологічних підходів до планування розслідування кримінальних правопорушень. **Об'єктом дослідження** є процес планування розслідування кримінальних правопорушень в Україні, а також нормативно-правові акти, які регулюють цю діяльність. **Предметом дослідження** є правові норми, принципи та методи, що використовуються при плануванні розслідувань, а також практика їх застосування.

Методологія дослідження включає використання загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема, аналізу, синтезу, порівняння, системного підходу та інших. Аналіз нормативно-правових актів та наукових джерел дозволяє отримати повне уявлення про правові основи планування розслідувань, а застосування емпіричних методів – вивчити практичний досвід та проблеми, що виникають у процесі планування.

Аналіз досліджень та публікацій. Планування розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі його правове підґрунтя, є предметом дослідження таких науковців, як А. Волобуєва, М. Погорецького, М. Салтєвського, В. Шепітька, В. Тищенко, Д. Никифорчука, О. Бардурки, Л. Удалової, О. Ромців, М. Остапчука, А. Мурадлі, Н. Татарина, І. Кубарева, В. Пясковського, О. Нарожної, О. Терещука, Є. Колосовського, А. Синовєрського та інших. У своїх працях автори розглядають та аналізують правові основи планування під час розслідування окремих видів злочинів, зокрема розбоїв, вбивств, зґвалтувань, а також тих, що вчиняються неповнолітніми, у сферах службової діяльності, культурної спадщини, основ національної безпеки тощо. Такі наукові здобутки, безперечно, мають наукову цінність, бо саме в них викладена чітка послідовність процесу планування у тій чи іншій слідчій ситуації. Але з огляду на зміни сьогодення, правова основа планування розслідування кримінальних правопорушень вимагає подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Розслідування кримінальних правопорушень відіграє ключову роль у функціонуванні правової системи будь-якої держави. Це складний і багатоступеневий процес, який вимагає ретельного планування та професійного підходу. Від ефективності розслідування залежить не тільки розкриття конкретного правопорушення, але й загальний рівень довіри суспільства до правоохоронних органів та системи правосуддя в цілому.

За сучасних умов, коли злочинність набуває нових форм і методів, належне планування розслідування є особливо актуальним. Адже воно дозволяє систематизувати та структурувати дії практичних підрозділів, забезпечити належне використання ресурсів, уникнути дублювання зусиль та помилок, а також підвищити загальну ефективність розслідування.

Як зауважує В. Ортинський, необхідно розмежовувати такі поняття як планування розслідування кримінальних правопорушень та планування окремих слідчих (розшукових) дій. Планування розслідування кримінальних правопорушень являє сукупність способів і засобів здійснення досудового розслідування в цілому, в той час як планування

слідчих (розшукових) дій – це сукупність конкретних способів і засобів вирішенні певної слідчої дії: обшуку, огляду, слідчого експерименту, допиту, впізнання тощо [3, с. 7].

Ми погоджуємося з цією думкою частково, та вважаємо, що планування розслідування окремих слідчих (розшукових) дій є елементом загальної системи планування розслідування кримінальних правопорушень, і їх не потрібно розмежовувати. Тобто, під час розслідування будь якого кримінального правопорушення слідчий керується спочатку загальними принципами планування [3, с. 7; 4, с. 29], а вже потім спеціальними, куди входять сукупність *основних та додаткових* напрямків та методів розслідування, координації роботи між різними підрозділами та службами, а також планування окремих слідчих (розшукових) дій. На наш погляд, планування розслідування кримінальних правопорушень – це єдина гармонійна система з основними та додатковими елементами, кожному з яких притаманні окремі функції.

Так, О. Ромців також поділяє цю думку, розглядаючи планування як метод організації досудового розслідування, що полягає у розумовій діяльності слідчого щодо створення уявної моделі розслідування конкретного правопорушення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню [5, с. 200].

У своєму дослідженні М. Остапчук зазначає, що «план – не догма, а динамічний елемент структури, що змінюється (ускладнюється чи спрощується) залежно від тієї чи іншої слідчої ситуації, етапів провадження та виконання завдань розслідування, досягнення його мети. Тому планування є не просто елементом організації, але організуючою основою (принципом) розслідування, тобто тільки через планування можна на практиці здійснити організацію діяльності з розслідування злочину» [6, с. 346–347]. І ми повністю підтримуємо цю позицію.

Правові основи планування розслідування кримінальних правопорушень закріплені у низці нормативно-правових актів, таких як Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та інші нормативно-правові акти з питань досудового розслідування.

Конституція України є основним законом, який встановлює фундаментальні принципи правової системи та регулює права і свободи людини і громадянина. Основні положення Конституції, що мають значення для розслідування кримінальних правопорушень, передбачені ст. 3, 28–32, 55, 57–59, 61–63 [7].

Кримінальний кодекс України, у свою чергу, визначає, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [8]. Він є основним нормативним актом, що регулює матеріальне право в сфері кримінального судочинства.

Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює порядок кримінального провадження на території нашої держави, та виконує наступні завдання: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [9].

Крім того, це питання регламентується нормативно-правовими актами, прийнятими Президентом України та Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством Внутрішніх Справ, а також постановами Пленуму Верховного Суду з питань кримінального судочинства. Міжнародно-правові документи, згода

на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, також є частиною національного законодавства.

На нашу думку, головним законодавчим актом у цій сфері є Кримінальний процесуальний кодекс України, в якому закріплені загальні принципи та правила здійснення досудового розслідування [9]. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – із точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [9]. Ці обставини, в свою чергу, передбачені у ст. 91 цього Кодексу. Тобто результат дослідження всіх обставин вчинення кримінального правопорушення базується та чіткому та детальному плануванні, та включає наступні елементи: аналіз інформації та встановлення фактів, формулювання гіпотез, визначення стратегії та планування дій і ресурсів.

Не менш важливим нормативно-правовим актом є Наказ МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 № 570 [10]. У ньому закріплені функції слідчих підрозділів, серед яких усебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення всіх обставин, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень тощо. Це говорить про те, що в основі розслідування будь якого кримінального правопорушення лежить планування, в результаті якого слідчий і виявляє всі обставини, проводить їх оцінку, визначає послідовність дій та прийняття необхідних рішень.

Крім того, планування включає в себе спільну діяльність слідчого з іншими підрозділами, що допомагає виокремити основні та додаткові кроки під час розслідування. Процедура співпраці з іншими підрозділами регулюється Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, що затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 [11].

Ми розглянули лише декількох нормативно-правових актів, але всі вони, безумовно, формують комплексну правову основу для планування розслідування кримінальних правопорушень, забезпечуючи цим законність та дотримання прав усіх сторін у процесі. Виконання вимог законодавства та використання сучасних методів планування дозволяє забезпечити якісне проведення слідчих дій, ефективно розкриття кримінальних правопорушень та справедливе судочинство.

Зауважимо, що планування розслідування кримінальних правопорушень складається з певних етапів, метою яких є досягнення певного результату.

Аналіз інформації та встановлення фактів є найпершим і найважливішим етапом. Його ціль – зібрати, систематизувати та перевірити всю наявну інформацію щодо кримінального правопорушення. Основними етапами цього процесу є: збір інформації, аналіз інформації (зібраних доказів), встановлення фактів. На нашу думку, цей етап забезпечує об'єктивність та достовірність подальшого розслідування, дозволяючи належним чином підготуватися до наступного етапу – формулювання гіпотез.

Формулювання гіпотез – це процес створення працюючих теорій або припущень про можливі обставини, що можуть пояснити природу вчинення кримінального правопорушення на основі зібраної інформації. Цей етап допомагає зосередити увагу на найбільш ймовірних варіантах розвитку подій, що спрощує процес розслідування і сприяє ефективності його проведення.

Наступним є визначення стратегії та планування дій і ресурсів. Це ключовий етап, що передує безпосередньому розслідуванню. Його ціль – розробити система-

тизований план дій для успішного розслідування з використанням наявних ресурсів. На нашу думку, це дозволяє ефективно використовувати обмежені засоби та забезпечити структурований підхід до розслідування кримінального провадження.

Звичайно, планування розслідування кримінальних правопорушень не завжди знаходить свою практичну реалізацію. Причинами цього, на нашу думку, можуть бути:

1) Обмежений збір інформації – людський фактор (часто особа може не пам'ятати або спотворити дані); недоступність інформації проблеми із фізичним пересуванням (наприклад, на окупованих територіях, або територіях, на яких ведуться активні воєнні дії) тощо можуть призвести до недостатнього збору доказів або невірної оцінки ситуації.

2) Технічні обмеження – використання застарілих технічних засобів, особистих пристроїв, недостатня комп'ютеризація можуть уповільнити обробку важливої інформації та знизити продуктивність розслідування.

3) Система оцінки ризиків – відсутність структурованої системи оцінки ризиків може призвести до неправильного розподілу ресурсів або недооцінки потенційних загроз.

4) Співпраця і координація роботи – недостатня взаємодія між різними органами та підрозділами може призвести до дублювання робіт або втрати важливої інформації.

5) Правове регулювання – відсутність чітких та прозорих правових норм і процедур для планування розслідування кримінальних правопорушень може ускладнити процес здійснення правосуддя та захисту прав людини.

Окремо наголосимо, що важливою ознакою планування є його гнучкість, яка дозволяє оперативно реагувати на нові обставини та зміни у ході розслідування. Загалом, вирішення вказаних проблем вимагає комплексного підходу, що включає поліпшення технічних можливостей, підвищення кваліфікації слідчих, покращення координації між підрозділами та зміцнення правового регулювання. Тільки таким чином можна забезпечити ефективне та планування розслідування кримінальних правопорушень.

На підставі викладеного вище можна сформулювати наступні **висновки**:

1. Планування розслідування кримінального правопорушення є невід'ємною складовою здійснення справедливого і ефективного судочинства. Цей процес дозволяє систематизувати інформацію, визначити пріоритетні напрямки розслідування, а також забезпечити об'єктивне встановлення фактів та формулювання обґрунтованих гіпотез.

2. Наявність чіткої правової бази для планування розслідування кримінальних правопорушень є важливим елементом забезпечення законності і об'єктивності розслідування. Нормативно-правові акти, що регулюють планування розслідування, містять необхідні норми, але у зв'язку із викликами сьогодення потребують постійного удосконалення.

3. Під час планування суб'єкти стикаються з наступними проблемами: обмежений збір інформації, технічні проблеми, низька система оцінки ризиків, порушена співпраця між підрозділами, правові прогалини та колізії. Для вирішення цих проблем, на нашу думку, необхідно підвищувати кваліфікацію слідчих, вдосконалювати правове регулювання, забезпечувати наявність сучасних технічних засобів, зміцнювати взаємодію між підрозділами тощо.

Запровадження сучасних технологій для аналізу даних, створення інформаційних баз даних з можливістю швидкого доступу, вдосконалення системи оцінки ризиків, розробка чітких стандартів планування можуть значно підвищити ефективність і забезпечити вищу якість процесу розслідування.

Таким чином, планування розслідування кримінальних правопорушень є невід'ємною складовою справедливого судочинства, а вирішення наявних проблем вимагає комплексного підходу та системних змін у роботі правоохоронних органів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну Поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 17.06.2024);
2. Татарин Н. Поняття планування розслідування кримінальних правопорушень. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. 2023. С. 18–21. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/tataryn/pdf (дата звернення: 17.06.2024);
3. Ортинський В. Особливості планування розслідування злочинів у сфері економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 4–10. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/mar/9939/8611.pdf> (дата звернення: 17.06.2024);
4. Лелюк Т. Планування розслідування кримінальних правопорушень у системі організації розслідування: тактико-психологічний аспект. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 26–37. URL: <file:///C:/Users/aimme/Downloads/1584-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3172-1-10-20240118.pdf> (дата звернення: 17.06.2024);
5. Ромців О. Планування як важливий напрям організації розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах протидії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. № 22. С. 199–204. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19983/romciv.pdf> (дата звернення: 17.06.2024);
6. Остапчук М. Організація та планування досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. Випуск 2. С. 344–356. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2009/1/%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення: 17.06.2024);
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.06.2024);
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.06.2024);
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.06.2024);
10. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 6 липня 2017 року № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 17.06.2024);
11. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 7 липня 2017 року № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 17.06.2024).